

Emotionalitet i vidensamfundet

Følelse og handling

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Videnskab som samfundsmæssig drivkraft

- **Videnskabelig forklaring på følelser**
 - darwinistiske eller moderne behaviouristiske teorier
 - Ansigtsmuskulaturens bevægelser, kropslige bevægelser, neurologiske mekanismer, genetiske affektprogrammer

følelser = handling (adfærd)

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Et bud på en typologi for følelserne ud fra deres fysiognomi: Paul Ekmans teori om basisemotioner

- Vrede
- Frygt
- Glæde
- Afsky
- Sorg
- Foragt
- Overraskelse

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Kognitivism

- **Perceptuelle kategorier:** farver, former
- **Semantiske kategorier:** handlinger eller abstrakte egenskaber
- **Mentale kategorier, genstandskategorier:** sagforhold, teorier, stjerner, træer etc.
- **Perception, hukommelse**
- **Dømmekraft**
- **Tænkning, spatiale funktioner, sprog**

Handlingen er det forklarede

Følelsen er det forklarende

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

- **Darwinismens forudsætninger:**
- **Fysiologi**
- **Neurofysiologi**
- **Genetisk affektprogram**
- **Tilslutter sig James-Lange teorien om følelser og gør derved følelserne til epifenomener. Adfærdsforklaring**

- **Kognitivismens forudsætninger:**
- **Intentionalitet**
- **Sprog**
- **Abstraktionsevne**
- **Tilslutter sig Freud, der anser følelser som meningskabende størrelser, der kan forklare handling**

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Følelsens typologi i kognitivistisk perspektiv

- **>stemninger (manglende intentionalitet)**
- **Vurderinger**
- **Fortolkninger**
- **Overbevisninger (m. propositionelt indhold)**
- **>følelser**

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Er vi altid ansvarlige for vores følelser?

Epistemisk subjektivitet

Biografisk subjektivitet

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Svækkelse af disse funktioner

- Demens
- Capgras' syndrom – vedvarende forvekslinger, hvor den demente opfatter sin nærmeste (ægtefællen f.eks.) som bedrager eller dobbeltgænger, dvs. én der kun ligner, men ikke er, den rigtige person

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Alternativ typologi ud fra sindsmæssig holdning

- Påvirkethed
- Overmandethed
- Bevægethed
- Spændthed
- Opmærksomhed
- Optaget

Handlingen <-> den handlende

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Glæden ved viden?

- Et gennemgående træk i vidensamfundet – at vidensarbejde skal være lystfyldt og aldrig kedeligt
- At arbejdet siger os noget
 - Vekselvirkning
 - Rummer et klart mål eller udgør et mål i sig selv
 - Intensitet

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Der findes ingen handlinger uden affekt

- Følelser er ikke afbrydelse af et handlingsforløb
- Dårlig bedømmelse – ikke se betydningen af hvad man gør
- Ufølsomhed

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Emotionalitet og handling

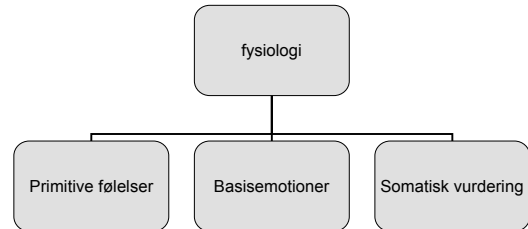
- Emotionalitet er reglen og ikke undtagelsen
- Følelser er ikke afbrydelse af et handlingsforløb, men baggrunden for dem
- Handlingsforløb kræver bevægelighed i følelserne
- Følelser har en plads i en biografi

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Krop og intentionalitet

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

John Deigh om to uforenelige opfattelser af følelser

▪ Darwinismens forudsætninger: ▪ Fysiologi ▪ Neurofysiologi ▪ Genetisk affektprogram ▪ Tilslutter sig James' teori om følelser, der gør disse til epifenomener ved at koncentrere sig om fysiologi		▪ Kognitivismens forudsætninger: ▪ Intentionalitet ▪ Sprog ▪ Abstraktionsevne ▪ Tilslutter sig Freuds teori om følelser, der gør disse til meningskabende instanser for menneskelig adfærd

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Intentionalitet:

Intentionelle: •Håb •Afsky	Ikke-intentionelle: •Svimmelhed •Døsighed •Nervøsitet
Propositionelt indhold: f.eks. at solen vil skinne (håb)	Bevidsthedstilstand: f.eks. den der viser sig i dét at bide negle (nervøsitet)

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Primitive følelser

Definition:

- Fælles for dyr og mennesker
- Instinkt
- Udvikles naturligt

Eksempler:

- Frygt, vrede og glæde

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Tanker

▪ Udsagn indeholdt i en sætnings mening (oversætteligt indhold) ▪ Udsagn udtrykt i en sætnings betydning (f.eks. på dansk)	▪ Uafkodet tanke ▪ Abstrakte ideer (Locke) ▪ Afkodet tanke ▪ Intellektuelle ideer (Descartes)

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

John Deighs argument imod ikke-sprogligt tankeindhold:

- Abstraktion kan ikke blive til alene gennem sammensætninger af simple ideer
- Ideer bliver derfor ikke til alene ud fra sanserfaringen, men ud fra intellektet (Descartes' intellektuelle ideer blev ikke afvist med Lockes abstrakte ideer)
- Fænotypiske forskelle kan erfares med sanserne (prærieulv vs. hund)
- Genotypiske forskelle kan ses, men er derudover artsbestemmelser og som sådan afhængig af en sproglig abstraktionsevne (ingen prærieulv har nogensinde været en hund)

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Følelsesudtryk som arvelige, tværkulturelle og medfødte dispositioner

- Anatomiske udtryk (ufrivillige ansigts-udtryk) versus konventionelle følelsesudtryk (bide tommeltot som tegn på foragt)
- Artens tilpasning synlig i sammenhængen mellem udtryk og følelse
- Hævede øjenbryn som overraskelsesudtryk er nyttigt fordi øjnene dermed spærres op og agtpågivenheden øges overfor uventede farer
- Nakkehår, der rejser sig som tegn på frygt
- Tårer kommer efter en stor udånding af luft - f.eks. efter hoste, nys, latter. Nyttig som beskyttelse af øjnene og sker ved sammentrækning af øjnene

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Inddeling af følelser efter ansigtsudtryk

- **Glæde:** lykke, nydelse, munterhed, tilfredsstillelse
- **Vrede:** irritation, harme, raseri, trods
- **Frygt**
 - Gysen (en kombination af frygt og afsky)
- **Afsky:** afsmag, frastødthed (rynke på næsen, hæve næseborene, trække brynene sammen på midten)

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Kausal forklaringsmodel: Affektprogrammer i hjernen viser sig som:

Neurofysiologiske mekanismer

- Ansigtsbevægelser
- Kropsbevægelser
- Fysiologiske forandringer (hjerterebanken, nerveaktivitet)

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Følelsens genstand i en darwinistisk forklaringsmodel?

- En hund der gør af arrigskab reagerer på bestemte egenskaber ved personen eller situationen
 - En fremmed persons indtrængen fremmed indtrængen

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Neurofysiologisk begivenhed

producerer bestemte
ansigtsudtryk

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Hvor er genstanden, der gør denne reaktion forståelig?

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Misforhold mellem udtryk og følelseskategori

- **Beatlemania: pigerne skriger og græder, som om de udtrykker sorg, fortvivlelse eller trængsel**
- **Beatlemania: ekstase og pludselige glædesudbrud**

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Jenefer Robinsons bud på modsætningen mellem biologi og social konstruktion

- **Følelser er vores bedømmelse af noget som elskeligt, farligt etc.**
 - -det er folkepsykologi
 - En forandring i bedømmelsen medfører en forandring af følelsen (Solomon)
 - Vi argumenterer for visse følelsers berettigelse og for andre som ubegrundede. Rigtighed og grunde tyder på, at følelser er mere end bare subjektive fornemmelser
 - Følelser er personlige og er en bestemt betydningsrelation til verden
 - Følelser kan skelnes fra hinanden ud fra den dom de rummer

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Den manglende forbindelse mellem følelse og dom

- **Ex: bedømmelsen af en medtrafikants handling som pågående og provokerende uden at blive vred, men i stedet opgivende, nedstemt, kynisk fornøjet eller helt upåvirket**
- **Ex: bedømmelsen af mine overgreb på mine egne børn som forkerte og onde uden medfølgende skam, men opgivelse over for min natur eller sadistisk nydelse**

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Solomons forsvar:

- **Følelser er en bestemt slags dom**
"Self-involved and relatively *intense* evaluative judgments.. The judgments and objects that constitute our emotions are those which are especially important to us, meaningful to us, considers matters in which we have invested our Selves" (Solomon, 1976:188)

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Forholdet mellem dom og fysiologisk forandring (Lyons)

- **Følelser er bevidsthed om fysiologiske forandringer – uden disse forandringer ville følelser blot være rent intellektuelle erfaringer (W. James)**
- **Det følelsesmæssige i følelsen kan ikke ligge i dommen alene, men må ligge i det at blive bevæget kropsligt**

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Følelsernes fysiologisk profil

- Walter B. Cannon (1929):
- Paul Ekman (1984): Facial expressions og basic emotions systems:

Fight og flight:

Blodgennemstrømning
Svedkirtler
Blodsukkerniveau

Vrede
Frygt
Glæde
Sorg
Afsky
(Overraskelse, foragt)

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Ansigtstudtryk og følelser

- En nervereaktion kan fremkaldes ved at lægge ansigtet i bestemte følelsetilhørende folder

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Behaviorisme

- John Watson (1929):
- Hovedbevægelser som stimuli for vrede hos små børn
- Pludseligt fald stimulus for frygt
- Kærtegn stimuli for kærlighed
- Nico Fridja (1986):
- Hunde og aber er bange for fremmedartet opførelse
- Heste reagerer på flagrende plastikposer
- Rhesusaber på mekaniske bevægelser
- Mennesker lærer hurtigt at være bange for edderkopper og slanger

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Følelser før kognitive vurderinger – affektiv værdisættelse (affective and non-cognitive appraisal):

- Robert Zajonc, psykolog (1980, 1993):
- Affekt går forud for kognition
- Vi foretrækker stimuli som vi kender (mere exposure effect)
- Vi registrerer ubevidst den affektive værdi forbundet med en genstand (nonconscious affective priming)
- Vores hud registrerer før vores bevidsthed. Ord forbundet med elektrisk stød bliver ved at fremkalde en reaktion, selv når vi ikke når at se ordet (subception)

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Evolutionært perspektiv

- Vi reagerer hurtigt
- Vi vælger ud i et stort kompleks af påvirkninger
- Vi lader os lede af ønsker og interesser

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Neurofysiologien

- Joseph LeDoux (1996):
- Basisemotioner svarer til en række af "special adaptive behaviours that are crucial to survival" (1996,126)
- Følelsesmæssig adfærd svarer til bestemte funktioner og problemer og dertilsvarende hjernesystemer
- Følelse og kognition er adskilte, men gensidige mentale funktioner forbundne via adskilte men gensidige hjernefunktioner

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Frygtsystemet

- **Slow and more discriminating system:**
 - **Thalamus (midthjernen – reptilhjernen, den ældste og mest primitive del af hjernen – vejtrækning etc.)**
 - **Cortex (højere tænkende lag, orbitrontal)**
 - **Amygdala (det limbiske system, den følelseregulator)**
- **Quick and dirty processing system:**
 - **Thalamus**
 - **Amygdala**
-

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Hvorfor bliver vi vrede?

- **Vigtighed**
- **Oplagthed**
- **Individuel karakter**
- **Adgangen (ser vi det i TV, i avisen eller i virkeligheden)**

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Værdibestemmende mekanismer (både medfødte og tillærte)

- **Affektive vurderinger sætter kognitive vurderinger i gang**
- **Bestemte stimuli (det at skride i glat føre for Patricia Greenspan) fremkalder bestemte reaktioner**
- **Ikke kunne klare kvinder med autoritet efter et dobbeltbundet mor-barnforhold**

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Jesse Prinz om kropsliggjorte følelser

- **Følelser er perceptioner af kropslige forandringer**
- **Trækker vi de kropslige forandringer fra står vi tilbage med ingenting, ingen mind-stuff**
- **Kropsforandringer er enten nødvendige eller tilstrækkelige betingelser for følelser**

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Udfordringer for James-Lange teorien

- Imod:**
- **Rygmarvsskadede personer fortsætter med at have følelser**
 - **Forsvar:**
 - **Den største hjernenerve Vagus-nerven kan gøre det samme som rygmarven**
 - **En "som om" effekt træder ind i stedet for kropslige forandringer (as-if loop)**
 - **Hjernebarken aktiveres ved perception af kropsbevægelser**

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

- **2. Visse følelser har slet ingen tilsvarende kropslige udtryk (skyld, ensomhed)**
- **Forsvar:**
- **Følelser er en bastardkategori med både somatiske og ikke somatiske elementer**
- **Følelser, der nærmer sig stemthed disponerer os til at reagere kropsligt**

AARHUS UNIVERSITET
Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

3. Mange følelser er kontekstafhængige jvnt Schachter og Singers eksperimenter med adrenalin

4. Opvikning ved træning, kuldegys, lathed ved udmattelse er ikke følelser ifølge James-Lange teorien – de er lokale forandringer.

▪ Der er overlap mellem følelserne

▪ Det er ikke nok at tale om lokale forandringer, måske for kuldegys' vedkommende, men ikke for opvikning, udmattelse og sult

▪ De mentale tilstande som kan sætte følelser i gang opstår under bestemte omstændigheder, nemlig når organismen står over for core relational themes som fare, tab, trusler, bedrifter, degradering og overgreb. De er alle "organism / environment relations that bear on well-being" (Lazarus, 1991)

AARHUS UNIVERSITET

Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

5. Hvordan skal vi skelne følelser fra hinanden?

6. Hvordan få øje på følelsernes formale eller partikulære genstand?

▪ Ud fra de omstændigheder der fremkalder dem: så kan vi f.eks. skelne indignation fra vrede.

▪ Indignation er ikke kun en underkategori af vrede

▪ Damasio svar på den manglende intentionalitet: følelser er en kombination af kropslige forandringer og mentale vurderinger

▪ Prinz' eget svar: fremkaldelsesfiler (elicitation files)

AARHUS UNIVERSITET

Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.

Prinz' bud på en forening

- Følelser er både perceptive (i forhold til kropslige forandringer) og værdisættende (som en relation mellem organismen og dens omgivelser ud fra organismens velvære)
- Dermed får man en form for kropsliggjort semantik eller betydningslære. Betydning kommer ikke ovenpå, men ligger allerede i kroppens bearbejdning

AARHUS UNIVERSITET

Institut for filosofi og idéhistorie
Afdeling for filosofi

Anne Marie Pahuus,
Forskningsadjunkt, ph.d.